

УДК 1(013):1(477)

КАТЕГОРІЯ "РОЗУМУ" У ТВОРЧОСТІ ПЕТРА ЛОДІЯ ТА КИЇВСЬКІЙ АКАДЕМІЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ (ДО ПИТАННЯ ПРО ДВА ТИПИ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ В УКРАЇНІ В I ПОЛ. ХІХ СТ.)

ІГОР ПЕЧЕРАНСЬКИЙ,

кандидат філософських наук, доцент кафедри міжнародних відносин
Київського національного університету культури і мистецтв

У статті здійснено аналіз та зіставлення двох підходів до категорії розуму та його ролі в пізнанні на прикладі творчості Петра Дмитровича Лодія (1784-1829) та професорів "київського кола" духовно-академічної філософії першої половини ХІХ століття (І. Скворцова, арх. Інокентія, В. Карпова та П. Авсенєва).

Ключові слова: філософська культура України ХІХ століття, П. Лодій, київська духовно-академічна філософія, світське та духовне просвітництво, розум, віра, пізнання.

ЧАСТИНА I

Постановка і стан вивчення проблеми. У своїй праці "Відповідь на питання: Що таке просвітництво?" (1784) І. Кант, намагаючись осмислити феномен епохи ХVІІІ століття, чи не вперше в історії філософії досить чітко формулює її гасло (девіз) - *"Май мужність користуватися своїм власним розумом! Sapere aude!"* Він вважав, що доба Просвітництва - це доба інтелектуального *повноліття*, тобто такого стану в європейській культурі, коли остання шляхом критичної саморефлексії власних цінностей усвідомлює необхідність звільнення від церковних авторитетів, забобонів та спекулятивних догм. Дійсно, в основі "проєкту" Просвітництва знаходилася програма розвитку мислення в досить широкому його розумінні - від гносеологічного до культурно-ідеологічного аспектів. Як відмічають італійські дослідники Дж. Реале та Д. Антисері: "Просвітництво формується на ґрунті різних традицій не під виглядом теоретичної системи, а швидше у формі ідеологічного руху, який має в кожній країні специфічний характер, але із загальною основою: *вірою в людський розум, що покликаний забезпечити прогрес людства...* звільнення від кайданів невігластва, забобонів, міфів, пригноблення. Культ Розуму у просвітників має на меті *захист наукового та технічного пізнання* як знаряддя перетворення світу та поступового покращення умов матеріального й духовного життя людства; *це і релігійна, і етична терпимість; захист невід'ємних природних прав людини та громадянина; відмова від догматичних метафізичних систем, що не піддаються фактичній перевірці; критика забобонів, які втілені в позитивних релігіях та захист деїзму* (але також і матеріалізму); *боротьба проти класових привілеїв та тиранії*" [1, с. 456]. На прикладі наведеної цитати ми бачимо, що в основі феномена епохи Просвітництва знаходиться категорія людського розуму та його *конструктивно-критичний* зміст, що становить підґрунтя духовно-морального та соціально-політичного прогресу. Розум - не дарунок чи то язичницьких богів, чи то

християнського Бога, насправді він є внутрішньо притаманною людині *силою*, "природним світлом", її безсмертям. Такий підхід слугує основною *оптимістичної* філософії, яка стверджує, що якщо розуміння людини й не вичерпується категорією розуму, то все, що має до неї безпосереднє чи опосередковане відношення, може бути піддано вивченню розумом. У Просвітництві концепцію *релігійного* пізнання було змінено на концепцію *науково-технічного* пізнання; відбулася заміна векторів: *якщо раніше межею розуму виступала віра в Бога та авторитет Церкви, то тепер він також має свої межі, але в досвіді; якщо раніше ідеалами для нього поставали істини релігійного одкровення та "медитації" теології, то тепер - ньютонівська фізика та локківська гносеологія.*

Якщо в Західній Європі кінця ХVІІ-ХVІІІ століття відбулося чітке декларування курсу філософської думки (від віри в Бога (позитивної) до віри в розум (раціонально-природної), від догматів до досвіду в пізнанні, від божественності до світськості в світогляді), то на українських землях цього часу зміст філософського життя був визначений, з одного боку, засвоєнням у кінці ХV - на початку ХVІІ ст. ідей західноєвропейського Ренесансу та Реформації, з іншого боку, потужним впливом традиції схоластизованого аристотелізму в його зв'язку з філософськими ідеями Нового часу (впливи картезіанства та вольфіанства на формування концептів вітчизняного філософування). Прикладом у цей час може слугувати творчість професорів Києво-Могилянської академії, яка у своїй основі містила складний синтез ідей платонізму, аристотелізму та раціоналізму ХVІІ століття, що був перехідним періодом від схоластичного до новочасного типу філософування - час формування професійної філософії в Україні. На думку львівського дослідника І. Захари, "...коли мова йде про професійну філософію в Україні, - мається на увазі раціональна течія релігійної філософії, яка існує одночасно із секуляризованою філософією Нового часу. Слід відзначити, що обидві теорії не ізольо-

№ 4 (111) травень-червень 2011 р.

вані одна від одної. Раціональна релігійна філософія бере до уваги усе те нове, що з'являється у секуляризованій, а остання - не ігнорує того, що викликає у неї інтерес у розвитку академічної " [2, с. 227].

Поряд із цим наприкінці XVIII - на початку XIX ст. спостерігається активізація інтересу до просвітницької філософії, при цьому специфіка останнього полягає в зацікавленості не стільки ідеями французького, скільки німецького просвітництва, де "надзвичайну популярність", як влучно зауважив В. Горський, мав саме Християн фон Вольф (1679-1754). Праці одного з його учнів Х. Баумейстера (1708-1785) з другої половини означеного століття, першими перекладачами яких були І. Саєв (1783) та П. Лодій (1790), узяті за основу викладання філософії в усій Російській імперії. У 10-30-х рр. XIX ст. в освітні осередки на тогочасних українських землях пробивають собі дорогу ідеї представників німецької класичної філософії: ознайомлення з поглядами І. Канта в Харківському університеті розпочав Л. Якоб, а в Київській духовній академії І. Сковрцов; ідеї Й. Фіхте та Ф. Шеллінга в тому ж Харкові пропагуються Й. Шадам та його школою, у Києві під впливом першого перебував відомий проповідник та ректор Київської академії архімандрит Інокентій Борисов, окрім цього, до спадщини Ф. Шеллінга проявляють інтерес в Одесі М. Курляндцев та Й. Міхневич тощо. На тлі цього в контексті філософської культури України кінця XVIII - першої половини XIX ст. намітилися два типи просвітницької думки - *світський* та *духовний*. Перший, зокрема, може бути представлений такими іменами, як Я. Козельський, П. Лодій, І. Рижський, І. Стойкович, М. Курляндцев, О. Духнович та ін. Другий - творчістю представників "київського кола" академічної філософії, а саме: уже згаданих Інокентія та І. Сковрцова, а також В. Карпова, П. Авсенева, Ор. Новицького та ін. Виходячи із цього, **метою** статті є спроба зрозуміти специфіку кожного з означених типів просвітницької думки на основі аналізу та зіставлення поглядів одного з найбільш відомих вітчизняних просвітників Петра Дмитровича Лодія (1784-1829) та київських академістів першої половини XIX століття на категорію розуму, його ролі в пізнанні.

Виклад основного матеріалу. Петро Дмитрович Лодій народився 4 травня 1764 року в с. Збой Землинського комітату в родині священика (нині територія Словаччини, неподалік від кордону з Україною). Початкову освіту здобув у місцевій школі та продовжив навчання в лицей м. Великий Варадин. У 1782 р. переїздить до Львова, де вступає до греко-католицької семінарії. Вищу освіту здобуває у Львівському університеті, після закінчення якого з гідністю витримує конкурс на посаду професора логіки, метафізики та моральної філософії відділу "Studium Ruthenum" ("Руського інституту") університету. Окрім філософських наук, Лодій викладав польською мовою чисту та прикладну математику, природничі науки, літературу та нумізматику. У своїх творах "*Ономастикон превелебнейшему господину Николаю Скородинскому*" (1790) та "*Ономастикон превелебнейшему господину Антонию Ангеловичу*" (1791), які були присвячені ректорам Руського інституту, філософ пропагує просвітницькі ідеї та оспівує патріотичні почуття в надії на розповсюдження серед широких верств українського населення освіти та культури. У 1797 р. його призначають деканом філософського факультету, утім, з огляду на численні утиски з боку адміністрації університету, П. Лодій у 1802 р. переїздить до Кракова (Ягел-

лонський університет), де виконує одночасно обов'язки завідувача кафедри логіки, метафізики та моральної філософії та завідувача кафедри чистої та прикладної математики. Але вже невдовзі (у серпні 1803 р.) Петро Дмитрович вступає на службу в Учительську гімназію в Петербурзі, яка найближчим часом мала бути перетворена на Педагогічний інститут, а згодом на університет. П'ятнадцять років плідної та самовідданої праці принесли вченому визнання в петербурзьких наукових колах: він уміло застосовував власний енциклопедизм та глибину методологічного розмислу до широкого спектру знання, а саме: філософії, філології, правознавства, економіки, природознавства, математики, суспільних наук тощо. Після того як інститут було перетворено на університет, П. Лодій у 1819-1825 рр. обіймав посаду декана філософсько-юридичного факультету, завідував кафедрами теоретичної та практичної філософії (з 1819 до 1821 року) та природного права (з 1821 до 1824 року). Саме в "петербурзький" період творчості дослідник публікує такі свої фундаментальні праці, як "*Логічні настанови, які скеровують до пізнання та розрізнення істинного від хибного*" (1815) та "*Теорія загальних прав, яка містить в собі філософське вчення про природне всезагальне державне право*" (1828).

Філософські погляди дослідника формувалися в освітньому середовищі Львівського, Краківського та Петербурзького університетів у той час (друга половина XVIII - початок XIX століття), коли широкого розвою на теренах філософської культури України набули просвітницькі ідеї, які, знову ж таки, ураховуючи національний фактор, являли собою складний синтез різних думок та теорій (емпіризму та раціоналізму, ідеалізму та матеріалізму, сцієнтизму та антисцієнтизму тощо). По-перше, ідеологія Просвітництва породжувала острах провінціалізму, замінюючи його гаслами *універсальної раціональності*, по-друге, актуалізувалось тяжіння до подолання крайнощів та одномірності у філософії з боку вітчизняних учених. Яким же чином головне гасло просвітництва - "ідеал розуму" - трансформувався крізь призму світорозуміння Петра Дмитровича Лодія? Що таке розум як філософська категорія? Яким є зміст цього поняття?

"Людина має потребу в благородній освіті та добродушному повчанні, щоб стати дійсно філософом та корисним громадянином і щоб не бути під загрозою стати оповідачем порожніх міркувань або безглуздим розповсюджувачем помилкових містичних уявлень. Отже, вона повинна намагатися володіти поняттями про речі; повинна споглядати й вивчати природу, але ще не приступаючи до судження про її закони; вона має віднайти людину як розумну істоту, як жителя земного, перш ніж почне писати про людські властивості [курсив мій - І.П.]. Необхідно звикнути мислити, використовуючи математичні науки, і, зрештою, знати мову, котра є величезним помічником думки, перш ніж почати робити проекти, які без цього будуть схожі лише на копиці безглуздя слів. Виходячи з усього, зрозуміло, що потрібно знати природну історію, фізику, медичну антропологію, всесвітню історію, енциклопедію наук і граматику перед тим, як приступити до вивчення власне філософії. Зручніше почати її вивчення з емпіричної психології, естетики, логіки, а потім перейти до метафізики. За умови такої підготовки можна сподіватися, що людина не кине на першу ліпшу систему і не схоче самотужки отримати знання якогось філософа стародавніх або сучасних шкіл, завдяки чому

лише втратить свій час і сили, а краще доручить себе керівнику, який поєднує пізнання найважливіших метафізичних думок у всі часи... Під керівництвом такої людини вчення теоретичної філософії досягло б своєї безпосередньої мети, тобто призвело б до основ практичної частини цієї науки. Моральне, народне та громадянське право і звичайна політика повинні слідувати за нею, а історія філософії завершувала б увесь курс... Філософ-початківець, що має добрі енциклопедичні знання, розуміє вчення й користь людства, буде ще вагомим для суспільства, якщо зосередить свою увагу на правилах виховання. Тож наприкінці своєї освіти варто зайнятися педагогікою..." [3, с. 463-465]. Ця досить таки розлога цитата з інструкції, яка була написана П. Лодієм для свого учня А. Галича у 1808 р., розкриває *світоглядно-методологічний аспект* категорії розуму в підході вченого. Розум для філософа-просвітника постає силою, що розкриває "сутність речей" та здійснює людину на височині світобудов культури та цивілізації. Людина як "розумна істота" завдяки освіті та системі наук розкриває перед собою нові горизонти власного розвитку та нові грані пізнання світу. Велике значення тут відіграє й філософія: "Проте якщо філософія повинна бути святилищем здорового глузду і надійним дороговказом до благодійного життя, то вона повинна бути освітою розуму і серця" [4, с. 2-3]. *Розум - світло в темряві невідомого*. Джерелом цього світла, на думку П. Лодія, і є *просвіта*, важливість якої для українського народу в XVIII столітті він добре усвідомлював.

Деяко інший зріз проблеми наявний у роботі вченого "Настанови Логіки", у якій Петро Дмитрович наголошує на тому, що категорії розуму ми отримуємо шляхом наділення духа (духовної субстанції) тілом. Професор "подвоює душу", поділяючи її на "наділену тілом", яка є смертною, і "не наділену тілом" - душа після смерті, або "дух". Перша частина душі становить предмет матеріалістичної психології, інша досліджується пневматологією (теологічне "духословіє"). Поділяючи філософію на *теоретичну* (пневматика, логіка, метафізика та фізика) й *практичну* (етика, політика, економіка тощо), у роботі "Логічні настанови, що скеровують до пізнання та розрізнення істинного від хибного" (1815), П. Лодій визначає логіку як "розумноістинну" науку.

Логіка - це наука (система правил), що скеровує розум у процесі мислення з метою запобігання помилці та пізнання істини. До її складу входять три дії розуму: 1) зображати та розрізняти речі (поняття й ідея), 2) стверджувати або заперечувати річ, та 3) формувати мислення залежно від суджень ствердних чи заперечних. Звідси предмет та мета логіки - керувати діями розуму у випробуванні істинних (роз)суджень та їх протиставлень. У першій частині роботи мова йде про першу дію розуму (душі) - просте *поняття* як чуття та пізнання, у яких річ лише дана без ствердження чи заперечення. У другій частині "Настанов Логіки" йдеться про другу дію розуму - *судження*, що є співвіднесенням образу чи простого поняття через ствердження та заперечення: "...коли розумієш, що в ідеї значиться духі, що другий частині заперечується, то вони між собою не узгоджуються. Складаємо (роз)судження в умі: Дух не є розтягнутий, так, знову беручи до уваги ідею: тіло, і другу: розтягнуте, міркуємо подумки, щоб ті з собою добре узгодити, і складаємо (роз)судження стверджувальне: Тіло є розтягнуте" [5, арк. 21]. Правильне судження можливе з огляду на чотири речі - розуміння двох ідей; взаємне їх порівнян-

ня; взаємна їх подібність чи неподібність пізнання; використовується правило, бо (роз)судження є таким, що складається з багатьох ідей; оскільки ідеї, що випереджають, мисляться не як частина (роз)судження, а як речовина чи матерія, до якої стягується (роз)судження. Третьою дією розуму П. Лодій називає *розмову* або *міркування*. Останнє, яке, крім розуму, відбувається й через слова, називається *доказом* і складається з багатьох окремих суджень або речень, із яких одне невідоме чи малозрозуміле вноситься з інших відомих чи зовсім зрозумілих. До уваги слід взяти два основні докази кожної з частин: *передуючої*, із якої випливає друга та перебуває в часі з першою, та *наступна*, що випливає із сумнівного речення як друга частина доказу.

Виходячи з вищезначеного поділу філософії на теоретичну та практичну, логіка, на думку прикарпатського дослідника, дозволяє усвідомити цінність розуму для філософії й не лише для неї. Розум є як *предметом* логіки, так і *метою* філософії. Безумовне значення та призначення філософії полягає в тому, щоб через самопізнання відкривати в людині нові горизонти її буття, здійснюючись над партикулярністю інтересів та бажань у височині абсолютних цінностей, спокою та добробуту. Тимчасовість - головний ворог філософії, а вічність - її друг. "Будь дбайливим у пізнанні всього того, що розум твій пізнати може, і використовуй усе, тобою пізнане, задля тієї мети, щоб стати морально добрим і тому гідним щасливого існування" [4, с. 13].

Логічна вправність розуму обумовлює його гносеологічне значення. У своїх працях "Короткий вступ до метафізики" та "Логічні настанови, що скеровують до пізнання та розрізнення істинного від хибного" Петро Дмитрович проявив себе як філософ, що належить до когорти тих, які "звільнили себе від системного ярма Вольфової філософії" і "почали філософувати без системи". Погляди вченого не варто ототожнювати з лейбніце-вольфганською концепцією генезису знання від відчуттів, тому що він прямо вказує на те, "що ми приймаємо за теперішні відчуття..., вважають одними тільки поняттями", що гносеологічний принцип - "причина зовнішніх відчуттів перебуває поза душею нашою" - ще не виражає сутності реалізму: причина зовнішніх чуттів має відрізнятися не тільки від самої душі, але й "від інших духовних сил". Також він критикує Д. Локка за дуалізм у теорії первинних та вторинних якостей, Дж. Берклі та Д. Г'юма за суб'єктивізм та агностицизм, Н. Мальбранша за окаянізм: "... якби бог, як причина, породжував їх [зовнішні чуття. - *Л.П.*] в душі нашій, то в результаті виникли б найбільші безглуздя, а тому причина зовнішніх відчуттів повинна утримуватися в речових силах або тілах" [4, с. 365]. Так само П. Лодій розкриває своє ставлення до ідеалізму Вольфа на прикладі вчення про істину: він заперечує "трансцендентальну" (метафізичну) - "порядок тих речей, які належать сущому", упродовження "божественним інтелектом", - тому що, заперечуючи божественне джерело зовнішніх (та й внутрішніх) почуттів, учений не потребує надприродного гаранту збігу ходу ідей і ходу речей: "Істина метафізична й там бути може, де не видно ніякого порядку в різновиді, а порядок різновиду бути може, де немає ніякої метафізичної істини" [4, с. 311]. Ще з більшою пересторогою Петро Дмитрович ставить до зведення Декартом усього існуючого до тези "Мислю, отже я, існую", убаваючи в цьому неправомірну абсолютизацію раціонального в пізнанні.

Окремою сторінкою в історико-гносеологічних екскурсах ученого є його "прихована" полеміка з теорією

пізнання І. Канта. Відкидаючи твердження німецького філософа про те, що розум людини не здатен пізнати "речі в собі", він намагається віродити *віру в розум* як силу розпізнавання зв'язку всезагальних істин та понять на підставі розкриття закономірних подібностей у речах. Перший крок ним був здійснений у межах учення про істину, де він доповнив поняття метафізичної істини поняттям "фізичної істини", яку ми отримуємо методом індуктивних доведень у природничій науці. Це відображається й у поділі логічної істини на іманентну та зовнішньо-предметну. Х. Вольф виокремив поняття номінальної та реальної істини, намагаючись їх ототожнити: реальна номінальна істина (відповідність нашого судження з об'єктом або представленою річчю) і номінальна реальна (тотожна визначенню предиката через поняття суб'єкта). Натомість П. Лодій розуміє під номінальною істиною наукову гіпотезу, яка знайшла своє підтвердження на практиці. Предметно-логічна істина відрізняється від формально-логічної реальністю змісту, а від трансцендентально-логічної - більшою вірогідністю та об'єктивністю. Пізнання предметних логічних істин є завданням позитивних наук, тоді як логіка досліджує правильність мислення, відшукує "формальні логічні істини". У П. Лодія висловлена глибока думка про субординацію логічних форм предметному змісту мислення: істинність логічних форм є підпорядкованою, тобто вторинною щодо "об'єктивної матеріальної істини", яка відсторонена від продукту розумової діяльності.

Наступний крок має відношення безпосередньо до *спроможності* самого розуму. Прагнучи поєднати у своєму підході раціоналістичні тенденції Лейбніца-Баумгартена та сенсуалізм Локка-Конділляка, філософ уважає, що закони мислення мають велике пізнавальне значення. Указуючи на *розум* та *досвід* як на головні джерела істинності, він припускає факт безпосереднього отримання знання через чуттєве споглядання, що свідчить про його симпатії поглядам Д. Локка: "Той затверджує істину, хто пропонує достатні причини або поняття, за допомогою яких відкривається подібність або відмінність між двома поняттями" [4, с. 325-326]. Але П. Лодій намагається зберігати вірність і раціоналізму, не забуваючи про інтуїтивно-апріорну природу філософії: "Думка й віра філософська не потребують доказів, оскільки не мають належних причин" [4, с. 327]. Звернення до апріоризму зумовлено тими труднощами, що їх зустрічає на своєму шляху сенсуалізм. Яким чином пов'язати абстрактні об'єкти філософії та математики з "речовиною чуттєвості"? Учений розмежує предмет понять на "речі єдині" (визначаються в різний спосіб щодо кожної зі своїх частин) та "речі повсюдні" (не мають можливості такого визначення). У межах останньої категорії він виокремлює *довершену повсюдність* (складається лише з необхідності зв'язків між поняттями) та *порівняльну (емпіричну) повсюдність* (де висновки від операції з поняттями робляться подібно до висновків досвіду). Беручи за основу останню, П. Лодій дає визначення розуміння: "...різні властивості й ознаки речей, які чуттям піддаються у себе приймати і начебто б образ їх у розумі своєму накреслити; цей образ є ніщо інше, як деяка подоба зрозумілої речі" [4, с. 127]. Таке трактування розуміння - передтеча логічного поняття, оскільки на цьому рівні виконується синтез двох щаблів чуттєвого пізнання - відчуття та сприйняття. На цьому рівні ми спостерігаємо таку послідовність розумових операцій: 1) людина абстрагується від буття досліджу-

ваного предмету, аналізуючи його окремі якості й властивості; 2) виникає відчуття "відомості розуміння або уявлення"; 3) увага сконцентровується на уявному предметі, але вже не враховуючи безпосередніх відчуттів. Так само тут немає й натяку на поняття, оскільки відсутня словесна оболонка. Як результат "просте розуміння речі, без усілякого про неї ствердження або заперечення", що доповнюється *інтелектуально-інтуїтивним розсудком* властивостей та відношень, на підставі чого й утворюються розумові поняття.

Отже, еkleктизм Петра Лодія - це *поміркуваний реалізм*, який прив'язує формалізм та раціоналізм ідеалізму до "сили сутності речей", переконаливо доводить пізнаваність предметів реального світу через їхній прояв до змісту буття. Оптимізм та об'єктивізм, уважає вчений, - головна зброя розуму у боротьбі з беркліанським суб'єктивізмом, юмівським агностицизмом і кантівським апріоризмом. Розум, на його думку, - це не самодостатня та закрита система. Він *відкритий* для збагачення з боку досвіду. Для підтвердження цих слів наведемо цитату з рукопису П. Лодія "Міркування про походження 4-х факультетів, що становлять університети, про науки, що в них викладають, і їх цілі" (§ 8), спираючись на матеріал дисертації І. Кравчук "Петро Лодій як представник української академічної філософії" (2008): "Філософські настанови поради розуму, отже, якщо бог створив людину за образом і подобою своєю, наділив її розумом для того, щоб він був їй наставником і керівником в осмисленні своїх відчужень до досягнення істинного благополуччя, то людина як чуттєво-розумна істота повинна, насамперед, користуватися порадами розуму [курсив мій - І.П.], коли ж відчує недолік їх, тоді повинна намагатися за можливістю доповнити цей недолік іншими засобами й удатися до одкровення ... А в інших випадках - до інших наук, у яких досвідом доводиться те, до чого одним міркуванням дійти не можна. Поміркуваний садівник спершу спостерігає, як на дерево діє природа, а коли помітить, що воно не приносить йому очікуваних плодів, то застосує досвід різного щеплення; отже, з тієї точки починає або принаймні починає повинен і богослов, і лікар, і правознавець, на якій зупиняється і припиняє філософ" [6, арк. 149-150].

Ось такий філософський "ідеал розуму" Петра Дмитровича Лодія.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней. - Том 3. Новое время / Дж. Реале, Д. Антисери. - СПб. : ТОО ТК "Петрополис", 1996. - 736 с.
2. Захара І. С. Академічна філософія України (XVII - I пол. XVIII ст.) / І. С. Захара. - Львів : Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2000. - 239 с.
3. Об отправлении студентов Петербургского педагогического института в чужие края // Сборник постановлений по Министерству Народного Просвещения. - Т. 1. (1802-1825). - СПб., 1875. - С. 463-465, 534-535.
4. Лодий П. Д. Логические наставления, руководствующие к познанию и различению истинного от ложного / П. Д. Лодий. - СПб., 1815. - 500 с.
5. Лодий П. Д. Наставление логики / П. Д. Лодий. - ЛНБ імені В. Стефаніка. - НД - 348/І. - 50 арк.
6. Кравчук І. В. Петро Лодій як представник української академічної філософії : дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.05 / Кравчук Інґа Володимирівна. - К., 2008. - 174 с.

Закінчення статті - № 5 (112) липень-серпень 2011 р.

№ 4 (111) травень-червень 2011 р.

I. Pecherans'kyy

CATEGORY "THE MIND" IN THE WORKS OF PETRO LODII AND KYIV ACADEMIC PHILOSOPHY (TO THE ISSUE ABOUT TWO TYPES OF PHILOSOPHY OF ENLIGHTENMENT IN UKRAINE AT THE BEGINING OF THE XIX CENTURY)

An analysis and a comparison of two approaches to the category of mind and its role in cognition are made on the example of works of Petro Dmytrovych Lodiі (1784-1829) and professors of "the Kyiv circle" of spiritual and academic philosophy of the first half of the XIX century (I. Skvortzov, arch. Innokentyi, V. Karpov and P. Avsenev).

Key words: philosophical culture of Ukraine of the XIX century, P.Lodiі, Kyiv's spiritual and academic philosophy, secular and spiritual enlightenment, mind, belief, cognition.

© I. Печеранський

Надійшла до редакції 26.05.2011

УДК 168.522:001.8

**РИЗОМА ТА СИМУЛЯКР
У СУЧАСНИХ КУЛЬТУРОТВОРЧИХ ПРОЦЕСАХ****ВОЛОДИМИР ФЕДЬ,***доктор філософських наук, доцент**Слов'янського державного педагогічного університету*

У статті автор обґрунтовує думку, згідно з якою концепції ризоми (Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі) та симулякру (Ж. Бодрійяр) мають методологічну цінність для дослідження сучасних культуротворчих процесів. Ризома та симулякр дозволяють виявити нові характеристики культуротворчих процесів, зокрема децентралізації, симулятивності та ін. Робиться висновок про те, що в сучасності гуманістичні цінності продовжують відігравати важливу роль у подоланні духовної кризи.

Ключові слова: ризома, симулякр, культуротворчий процес, знак, код, модель, гіперреальність.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Відродження української національної самосвідомості та духовності корелює з глобалізацією, яка пропагує універсалістські цінності. Відбуваються істотні онтологічні зміни, що пов'язуються з феноменами уніфікації, вестернізації, змасовлення, конформізму, техніцизму, споживацтва та призводять до світоглядного розриву між Людиною та Природою, гуманітарним та технічним потенціалом культуротворчості. У зв'язку із цим перед філософською наукою постає завдання осмислення специфіки сучасних культуротворчих процесів, без чого неможливий вихід людини та соціуму з кризового стану.

При уважному аналізі стає зрозумілим, що традиційні (діалектичний, системний та ін.) методи дослідження культуротворчих процесів далеко не завжди виявляють внутрішню динаміку сучасних інтенцій культуротворчості, а часом зовсім не "спрацьовують" у нових умовах. Таке положення речей зумовило актуальність деяких понять постмодерністської філософії як таких смислових конструктів, що розкривають суттєво нові можливості в дослідженні культуротворчості. Серед понятійного апарату постмодернізму особли-

во актуальними в контексті розвитку сучасної української культуротворчості є такі смислові матерії, як ризома та симулякр.

Визначальну роль в осмисленні цих понять відіграла французька філософська школа та її представники - визнані класики постмодернізму. Зокрема, конструкт ризоми (як образ "між-буття" в культурі) розробили Жиль Дельоз і Фелікс Гваттарі, а поняття симулякру (як відображення "симуляційних" процесів у культуротворчості) сформулював Жан Бодрійяр.

Теоретична модель "культуротворчих процесів" отримала емпіричну підтримку в західноєвропейській (А. Бергсон, Е. Гуссерль, А. Уайтхед та ін.), російській (І. Пригожин, В. Налімов та ін.) та українській (Ю. Афанасьєв, С. Кримський, В. Леонтьєва та ін.) традиції. Серед вітчизняних досліджень можна виділити монографію "Культуротворчий процес: обґрунтування та початок" [7], у якій здійснюється найбільш послідовна спроба аналізу культуротворчих процесів у вітчизняній, а можливо, навіть і в європейській філософській традиції. Одиницю культуротворчого процесу автор позиціонує як "культурний акт", що передбачає утвердження культурного явища як єдності змісту та культурної

№ 4 (111) травень-червень 2011 р.